

“TE TAU HOU,” 1928.

T. Wi-REPA.

HE wa tika tenei kia tirotiro tatau i to tatau ahua: Kei te pewhea ra to tatau ahua. Ka tae mai te ra o te kirihimete, Ka whakahau o tatau kai hautu kia titiro whakamuri tatau, kia marama ai ta tatau titiro whakamua. A, ka huri mai ko te tau hou, ka tirotiro ano tatau. Ko te “Kirihimete,” ko te Hakari tena o Te Karaiti”: ara, whakamahara mo tona whanautanga ki te Ao, i ana mahi, me tona reo whakahau i te tangata kia pai. No roto i te tekau-ma-iwa o nga rautau i muri iho i te whanautanga o te Karaiti i tae mai ai tana Rongo pai ki to tatau whenua no te Kirihimete o te tau 1814 te kauwhau tuatahi o taua Rongo pai ki Aotearoa nei. No te tau 1914. Ka kapi te rautau o te tangohanga a te Iwi Maori i taua Rongo pai hei kaupapa mo ana whakahaere katoa. Me titiro whakamuri tatau kitaua rau tau.

RAU TAU 1814-1914.

I te taenga mai o Te Matenga (Samuel Marsden) ki Nga-Puhi, te mahi nui a o tatau tipuna he pakanga, he kohuru, he kai-tangata. He tau tino kaha ena no nga whakaaro patu tangata o te iwi. Kua whiwhi ratau ki etahi taonga e ngawari ai te patu i o ratau hoariri. Ko te wa tena o te Pu. Ko te wa ano tena o te Paipera. He maha nga tau i tautohe ai tenei tokorua: te pouritanga me tona taonga hou, te pu, ki te mara-tanga a nga mihinare me ta ratau paipera. I roto i ena tau, ko te mahi nui a o tatau tipuna he patupatu ia ratau. Ko nga ingoa nunui o tena rau tau he ingoa patu tangata anake: ara a Hongi Hika, a Patuone, a Te Rauparaha, a Te Rangihaeata, a Potatau, a Murupaenga, a Te Heuheu, a Rewi Maniapoto, a Tukorehu, a Te Waharoa, a Te Waru, a Tupaea, a Te Mautaranui, a Pomare, a Te Wera, a Te Morenga a Te Heuheu me te tini noa iho te tangata. Heoi ano pea te ingoa rangimarie o roto i te rarangi o te hunga tiketike o taua wa ko Te Kani-a-Takirau rangatira nui o te Tai-Rawhiti. Ko te wawata a nga tangata o te pito timatanga o tena rau tau ko te toa ki te kawae i te ingoa ki nga wahi huhua o te motu. Ko aua tau kino kei te 1800 ka ahu mai ki te tau 1868. Kei tua mai o te tau 1868 ka timata te mariri o te whenua.

No roto i aua tau kino nga whawhai a Waikato kia Nga-Puhi, kia Ngati-Raukawa, kia Taranaki; no taua wa ano te heke o Te Rauparaha raua ko Te Rangihaeata ki te takiwa o te moana o Raukawa; te heke o Ngati-Mutunga me Ngati-Tama ki Wharekauri, te “Amiowhenua” i uhi nei i te Motu. No taua wa ano nga ope patu tangata a Nga Puhi i raro ia Hongi, ia Tuwhare ia Te Titore ia Pomare, ia Te Wera ki te Tai-Rawhiti. Kei te whawhai noa atu te Tai-Hauauru, te Tai-Tokerau, a Hauraki, a Waikato, me te Tai-Rawhiti. No ko tata mai ka whakama-tauria te mana Kingi me ona raruraru. I muri i tena ko te